

3. januar 1945 blev Maslocha nedskudt sammen med sin dansk-fødte kone, kort forud for en påtænkt rejse til Stockholm. Der var nu stort set kun danskere (d.v.s. danskere uden polske aner og bånd) tilbage til at videreføre organisationens arbejde frem til befrielsen, den periode, som forfatteren såre logisk kalder den danske. Kort før sin påtænkte rejse til Stockholm havde Maslocha udpeget aktuar Thøger Busk og sagførerfuldmægtig Palle Tillisch til henholdsvis leder og næstkommanderende under sit fravær. Disse førte nu arbejdet videre – nettet blev sågar udvidet, og Tillisch blev leder af efterretningsevirkomheden på Fyn og i Jylland.

Eet er at opbygge en organisation, som indsamler efterretninger, noget ganske andet er kvaliteten af dette materiale og om materialet kommer de rette i hænde. Med hensyn til det første, ser det ud som om man i den polske periode indsamlede oplysninger om, hvad man *troede* havde interesse. Man havde ikke professionelle folk, og ifølge forfatteren ser det ikke ud som om der kom målrettede forespørgsler og instruktioner fra Stockholm/London. Endvidere kommunikerede man tilsyneladende udelukkende via kurerpost. Disse forhold ændrede sig dog adskiltigt. F.eks. kan forfatteren påvise, at der blev oprettet telegrafi-forbindelser til både Stockholm og London, og de skriftlige rapporter blev professionelt målrettede, omfattende og teknisk perfekte. Via sit »nye« arkivmateriale kan forfatteren endvidere dokumentere, at der i alle tilfælde i den danske periode kom klare og specifikke bestillinger (questionnaires) fra Stockholm/London. En del af dette interessante materiale er bragt som bilag i bogen.

Med sin bog trækker forfatteren yderligere tæppet væk under den antagelse, at LIGAEN/SOE havde monopol på indsamling af efterretninger i

Danmark. Som forfatteren påpeger, arbejdede eksilpolakkernes efterretningstjeneste tæt sammen med den militære britiske efterretningstjeneste, SIS, som efter ønske fra SOE angiveligt, men åbenbart på skrømt, overlod Danmark til SOE, også i efterretningsmæssig henseende.

Henrik Skov Kristensen

Bent Jensen: *Tryk og tilpasning. Sovjetunionen og Danmark siden 2. verdenskrig.* (Gyldendal, 1987). 258 s.

Bogen har en enkel underliggende tese: Sovjetunionen har siden anden verdenskrig lagt et konstant, massivt pres på de nordiske lande, specielt Danmark og Norge, for at ændre deres sikkerhedspolitik og muliggøre en såkaldt nordisk »fredszone«, og de nordiske lande, specielt Danmark, har i stigende grad været lydhyre heroverfor. Tryk har ført til tilpasning. Problemet er blot, at mens tesens første halvdel er klart formuleret, bevæger dens anden del sig for det meste på antydningens og det underforståedes plan.

Bogens hovedstyrke ligger i den detaljerede gennemgang af sovjetiske påvirkningsforsøg over for Norden og Danmark i efterkrigsperioden. Bent Jensen har ret i, at der især i den danske debat har været en mærkelig blindhed over for Sovjetunionen som et sikkerhedspolitisk problem, og på dette punkt gør bogen meget for at rette op på forholdene. Ved gennemgang af et meget stort materiale, specielt pressestof («kontrolleret journalistisk diplomati» (s. 268)), lykkes det Bent Jensen at give et bredt billede af de sovjetiske interesser i Norden og de skiftende perceptioner af den nordiske scene. Hans metodologiske udgangspunkt er, at de sovjetiske talsmænd stort set mener, hvad de siger (s. 25). Dette kan der væ-

re gode grunde til at antage, men indebærer det nødvendigvis, at alle sovjetiske udtalelser og tiltag har samme værlør? Bent Jensen skelner i sin analyse kun i begrænset omfang mellem presse-rapporter og -kommentarer, parti- eller regeringstilkendegivelser og egentlige diplomatiske, statslige initiativer over for de nordiske lande, og selv om man nok kan gå ud fra, at de alle afspejler en underliggende officiel linje, gør de det formentlig i varierende grad, med forskellig intensitet og specielt varierende autenticitet. Prioriteringer og nuancer i den sovjetiske politik fremstår derfor ikke særlig klart i analysen, der kunne have vundet ved en strammere strukturering.

Bogens hovedproblem er dog analysen af tilpasningstesen. Som nævnt fremsættes tesen om dansk (læs: socialdemokratisk) tilpasning til sovjetisk pres intetsteds helt eksplicit, men den ligger til gengæld implicit i de fleste af bogens analyser. Bent Jensen tager ganske vist de fornødne forbehold, når han konkluderer, at »(d)et ville være alt for forenklet at hævde, at den konstaterbare tilnærmelse i synspunkter (mellem Socialdemokratiet og Sovjetunionen, N.P.) blot har været en funktion af sovjetisk pres i form af trusler og tilbud. Det er heller ikke muligt at påvise nogen direkte kausalsammenhæng mellem sovjetisk styrketilvækst og pression på den ene side og socialdemokratisk imødekommenhed på den anden side.« Men så fortsætter han: »Men at se ganske bort fra denne faktor ville være lige så eller endnu mere forkert. Adskillige imødekommende skridt er udtrykkelig blevet taget med henvisning til sovjetiske forestillinger...« (s. 197). Problemet er, at Bent Jensen gør for lidt ud af at undersøge, hvor berettiget hans ganske alvorlige anklage er. Han har ikke overbevisende påvist, at Socialdemokratiets

»imødekommende skridt« udtrykkelig er gjort af hensyn til sovjetiske interesser, ja han har næppe gjort noget seriøst forsøg herpå. Et eksempel: På s. 100-101 konkluderes det, at spørgsmålet, om sovjetisk pres var udslagsgivende for den danske beslutning i 1957 om ikke at modtage atomvåben, »må stå hen. Men det er meget sandsynligt, at Moskva har fået den opfattelse«. For det første, hvilken relevans har Moskvas opfattelse for spørgsmålets besvarelse? Og for det andet, hvorfor nøjes Bent Jensen med at lade antydningen hænge i luften i stedet for at gøre et forsøg på at besvare spørgsmålet?

Samme indvending kan man rette mod behandlingen af Socialdemokratiets politik i 1980'erne. Der er her tale om meget komplicerede årsagsforhold, hvori tilpasning til sovjetiske interesser heller ikke efter Bent Jensens analyse fremstår som særlig plausibel. I det hele taget er analysen af partiets politik ikke overbevisende. Bent Jensen fastslår således meget kraftigt på side 164, at »(d)et er altså ikke rigtigt, at Socialdemokratiets kursskifte slog igennem før regeringsskiftet« i september 1982, for så blot 4 sider længere fremme at konstatere, at partiet skiftede holdning til Norden som atomvåbenfri zone (efter Bent Jensens opfattelse en hovedmål-sætning i sovjetisk Norden-politik) allerede i september 1981. I øvrigt har Erik Boel i sin nye bog om Socialdemokratiets atomvåbenpolitik 1945-88 (1988) omhyggeligt dokumenteret, at partiets synspunkter begyndte at ændres allerede i 1978, og at der i det sidste år inden regeringsskiftet var klare antydninger af den politik, der blev ført ud i livet i den efterfølgende oppositionstid.

Bent Jensen er i det hele noget på nakken af socialdemokraterne. Han citerer f.eks. flere gange Anker Jørgensens »ærgrelse« over den svenske ubådsrapport af 1983, »fordi de(n) ef-

ter hans opfattelse ville opmuntre »de kredse, som er imod fred og afspænding« (s. 137 og 165). Men det, Anker Jørgensen sagde ved den pågældende lejlighed, var noget andet: »Sovjet har udvist en chokerende adfærd, og den er idiotisk, fordi Sovjet da må forstå, at dette giver en chance for de kredse, som er imod fred og afspænding« (Berlingske Tidende 28/4 1983). Og han glemmer at fortælle, at samme avisartikel omtalte, at Socialdemokratiet havde udsat en Moskva-rejse med konkret henvisning til »(a)fløringerne af de grove krænkelser af et broderlands territorium«.

Der kan gives mange forklaringer – også mange lidet flatterende forklaringer – på Socialdemokratiets holdnings-skift i 1980'erne, men Bent Jensens tilpasningstese kan ikke siges at være sandsynliggjort, endsige bevist. Hans tese om et sovjetisk tryk på Norden er langt bedre dokumenteret, og det er gennemgangen heraf, der er bogens egentlige værdi.

Nikolaj Petersen

Rødt på hvidt. Hans Sølvhøj erindr.
(Gyldendal, 1989). 228 s.

Undertitlen burde have været udvidet til ... erindr. og associer. Den meget velskrevne bog er nemlig i høj grad præget af, at store dele af bogen er Sølvhøjs nutidige kommentarer og associationer til begivenheder, personer og holdninger, der har berørt hans liv og livsforløb.

Det er karakteristisk, at bogen kun bringer få konkrete oplysninger om de dele af Sølvhøjs liv, der har været mest udadvendt og mest offentligt. Det gælder hans tid som kulturminister, som minister uden porteføje (med udenrigs-

anliggender som særligt område) og årene som hofmarskal. Det er naturligvis rimeligt med en høj grad af diskretion, når det gælder tjenesten for dronningen, selv om der nok uden at gå nogen for nær kunne have været sagt noget om hofmarskallens funktioner; de er dog så ukendte for mange, at det havde været en god ting, om der var blevet fortalt noget mere om det høje embedes funktioner og den udvikling, der har været i dem, ikke mindst i kraft af Sølvhøjs meget vellykkede indsats i en vanskelig omstillingsperiode. Og når det gælder ministerperioden, virker det simpelthen for diskret, selv om der kommer en hel del knappe, men gode personkarakteristikker.

I barndoms- og ungdomserindringerne gives der gode bidrag til kendetegning af den sociale opdrift i danske middelstandshjem i mellemkrigstiden og klare signalementer af klasseforskelle i en provinsby (Helsingør). En stor del af manddomstiden faldt inden for Statsradiofonien. Her får vi portrætter, men også i korthed, af ledende personer både på embedsplan og i radiorådet. Skal man have en forståelse af, hvilke strømninger, der satte sit præg på denne mastodont-organisation, kommer man ikke uden om Sølvhøjs bog; i den henseende er den en hovedkilde.

Ser man bort fra alt det, man gerne ville have haft noget mere om og også med god ret kunne have ventet, står dog fast, at kommentarer og associationer gør bogen værd at læse. Den giver et solidt indtryk af, hvad der har præget Sølvhøjs gerning. Så må det også føjes til, at den indirekte og læst med en del analyse giver et sigende bidrag til de vilkår en højere embedsmand virker under.

Vagn Dybdahl